Och han kommenterar den så: »IsKonung är här ett särskildt Mans namn, äfwen som NesKonung annorstädes bekandt ... Thet förra bemärker then som på Isen är Kunnig [glacialium rerum expertum]; thet senare, then som är i Näs och Skär Kunnig [maritarum peninsularum ac promontoriorum peritus]. Ehuruwäl thet senare också är ett Embetes namn; Ty the Konunga söner och Jarlar som intet hade något land at styra, vtan lågo mehrendeles til siös och i härnad, woro fordom i gemen kallade NesKonungar, SiöKonungar, HärKonungar och Vikingar. Mannen Igulbiörn, efter hwilken Åminnes-Stenen är vprättad, hafwer liknat sig och sitt namn wid en förskräckelig Biörn; hafwer lefwat först i Christendomen wid pass i Seculo 8. eller 9. något för Olof SkotKonungs tijd, innan Runorne bortlades. För Ingulbiörns Siäl fälles här en förbön till Gud och Gudz Moder Maria.»

Också O. Celsius uppfattar 43—46 **þini** som en form av pronomenet 'denne': »... hujus Igulburni ...» Hos Brocman och ännu i *UFT* h. 5 (1878) översättes **þini** × **ikulburn** »denne Igulbjörn».

Bureus har i sin ritbok »Runahäfd» (F a 10:2) följande intressanta anteckning nederst på sidan, under avbildningen av runstenen: »De röde stavarna syntes utan på först gula men rifne voro de röde med sköneste ferga.» I inskriftsamlingen F a 6 står endast, efter inskriftens slut: »med röda stavarna». De utförligaste upplysningarna finnas denna gång i renskriften F a 5: »Förr skrifna 10 stavarne **n** + **auk** + **ika** × och **ak** × **k** voro färgade med sköneste Cinober, däd jag annorstädes på ingen Runesten än funnit hafver.» Anteckningen är visserligen överstruken med tre vertikalstreck (om av Bureus eller någon annan, kan ej avgöras), men detta minskar givetvis icke dess tillförlitlighet och värde. De 10 runor, som på Bureus' tid hade den röda färgen kvar, befinna sig nu på högra sidan av stenen nedtill. I sitt tidigare läge i kyrkogårdsmuren låg stenen på sidan med vänstra kanten nedåt och så lågt, att den yttre runslingan med inskriftens början var täckt av jorden. Så vitt man kan förstå, fanns det ingenting som skyddade den röda färgen i runorna upptill på h. sidan i stenens dåvarande läge. Detta har varit exakt detsamma på 1600-talet som intill senaste tid, vilket framgår av en jämförelse mellan träsnittet i *Bautil* och v. Friesens fotografi. Om kyrkogårdsmurens ålder finns ingenting bekant, men sannolikt har den varit av medeltida ursprung. Kyrkoherde Lithman omtalar den 1669 som »een sköön Boogårdzmur, dess lijke icke mångestädes skall finnas». G. Hallström har framhållit »möjligheten, att runstenen någon tid före Bureus' besök haft ett mer skyddat läge, men att dess inläggande i kyrkogårdsmuren gjort att färgen med tiden försvunnit». »Ett mer skyddat läge» skulle väl innebära antingen att stenen tidigare har haft ett annat läge inom kyrkogårdsmuren, men vid en ombyggnad av denna någon tid före Bureus fått sin mera utsatta plats, eller att den tidigare legat i kyrkan eller i dess murar. Intetdera förefaller särdeles sannolikt.

964. Vaksala kyrka.

Pl. 24.

Litteratur: B 392, L 1553. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 235 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 65; G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 927; UFT h. 5 (1876), s. 75; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA), Lister- och Listerbystenarna i Blekinge (1916), s. 15; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 120; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 392); v. Friesen foto (ATA, UUB).

Runstenen står rest på gräsplanen mellan vägen och kyrkogårdsmuren, mellan U 963 och U 965.

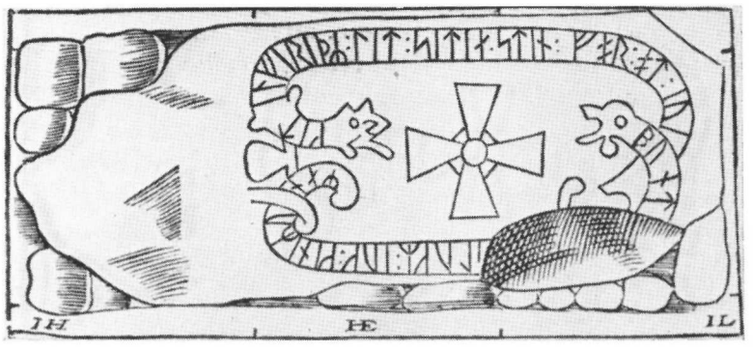

Fig. 72. U 964. Vaksala kyrka. Efter B 392.

Stenen synes ha varit okänd för Bureus och omtalas första gången i länsmannen And. Pehrson Rox' relation (i *Ransakningarna* 1667—84): »I Kyrkiomuhren [wester på] synes en påskrifwen inmuradt» (tillägget inom [ ] är av Hadorph). Peringskiöld: »I westra Kyrkiomuren, är sammaledes en gammal Runesten til grundwal inlagder, hwilken doch långt för Kyrkians vpbygning warit vthhuggin, och tilförene någonstädes vthe på marken warit vpsatt.» B 392: »I Kyrkomuren»; L 1553: »Waxala kyrkomur.» — O. Celsius: »NB. Varit flere gånger till Vaxala, men ey kunnat igenfinna denna sten.» Vid ett senare besök, den 30 aug. 1729, tillsammans med »A. C. et M. C.»; d. v. s. brorsonen Anders Celsius och sonen Magnus Celsius (senare adlad von Celse), har det dock lyckats. Och platsen anges nu sålunda: »Uti Vaxala kyrkas westra kyrkiomur, ned vid jorden i hörnet mitt emot kyrkioherbret.» Stenen finnes icke upptagen i Dybecks samlingar eller i *UFT* h. 5 (1876). — O. v. Friesen: »På norra sidan om vestra kyrkoporten nere vid marken ... Då den är mycket grundt huggen, vittrad och delvis var öfverrappad kände ej heller någon vid kyrkan eller i kyrkobyn till den.» — Sven B. F. Jansson (1942): »Inmurad i v. tornmuren, 1 m. N om porten, nere vid marken.» — Stenen framtogs år 1948 och restes på sin nuvarande plats.

Blågrå granit; ristningsytan är dock ljusare. Höjd (över marken) 1,45 m., bredd (över korset) 0,57 m. Stenens tjocklek är 0,55 m., och den har sålunda en nästan kvadratisk genomskärning. Ristningen är grunt huggen och delvis svår att följa.

Inskrift:

+ **kitilfiriþʀ : lit : sitia : stin : for : ot : suins bunt ... - lukʀ : iuk : kinlau - aʀ**
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Kætilfriðr let sætia stæin for and Svæins, bond[a] ... ok(?) *Ginnlaugaʀ.*

»Kättilfrid lät sätta stenen för Svens, sin mans, ande ... och Ginnlögs.»

Till läsningen: 2 **i** är icke stunget; icke heller 16, 22, 31 **i**. 25, 27 **o** har formen ᛭. Efter 33 **s** är ytan avslagen; om sk har funnits här vid slutet av vänstra runslingan, är därför ovisst. Intet sk finns i varje fall framför 34 **b** och efter 54 **ʀ**. Efter 37 **t** är ristningsytan avslagen på ett större stycke och därigenom omkr. 12 runor av inskriften förlorade. Av r. 38 finns nedre delen av en stav, svagt böjd; sannolikt bst i ett **u**. De följande runorna 39—42 **lukʀ** säkra. 43 **i**, icke **a**. 46 **k** är icke stunget. Ytan är i det följande rätt ojämn och ristningen grund; men 46—51 **kinlau** torde vara säkert. 48 **k** har bst endast t. h. om hst, 50 **a** endast t. v. R. 52 är ett omvänt **k**; bst är tydlig. Runan liknar **n** (såsom den också har, stiliserat, återgivits i B 392), men torde avse **k**. 53—54 **aʀ** är säkert.

Hadorph (B 392): 29—31 **iui**; 32—33 saknas; 38—42 **-lukr**; 43—54 **iuk : kinirunar**.
Celsius: 15—19 **seta**; 29—31 **sui**; 32—33 saknas; 34—37 **bun-**, 38—54 **-lukr : auk : kinlaukar**.
v. Friesen: 29—33 **suins**; 38—54 **-lukr : iuk : kinlaunar**; 52 **h** »sannolikt men ej alldeles säkert».

Peringskiöld rättar läsningen **kinirunar** till **þinir : runar** och får så översättningen: »Ketilfrid hon lät setia Stenen för sins Mans Iufirs anda; Orssloker han vthhögg thenna skriften.» — *UFT* h. 5 (1876): »Kittilfrid lät sätta sten för Ivis (?) ande, sin mans . . . luk högg kännerunorna (?).» — v. Friesen vill, i rak strid mot sin egen, riktiga läsning (se ovan) i inskriften finna ordet **ginnrunar*, motsvarande Stentoften **ginoronor**, Björketorp **ginarunar**: »Det är rätt sannolikt, att man på runstenen B 392, L 1553 i Vaxala kyrkmur, Uppland — stenen har varit dold af rappning men för några år sedan åter kommit i dagen — skall läsa [**kin**?]**lukr : iuk : kin**[**r**]**unar**; **r** är ej läsbart, men snarast synes inskriften böra ifyllas så; när Bautil läser **kinirunar** beror detta på att man uppfattat ett ornament, som här korsar runslingan, som **r**.» *ginn-* är (enligt Magnus Olsen) ett magiskt ord 'maktfylld' e. dyl. »Om *ginn-* sålunda i äldre tid har denna betydelse, är väl det förmodade **kinrunar** på den kristna grafstenen L 1553 urblekt och innebär väl knappast, att de efterlefvande afsågo med runorna någon magisk verkan, t. ex. att binda den döde vid grafven, så att han ej gick igen.» — Brate har icke känt sig övertygad. Han medger, att slutet ser ut som en ristaruppgift (**iuk** alltså 'högg'), »men det sista ordet som är otydligt, vill O. v. Friesen i ber. över sin undersökning av inskriften läsa **kinlauhar**, även det föregående **-lukr** är väl gen. sg. fem. och inskriftens senare hälft har omtalat hustrurna till den avlidne, vars namn enligt O. v. Friesen varit Sven (gen. **suins**).» Brate har tydligen ej observerat, att Sven på detta sätt skulle få icke mindre än tre hustrur, omtalade i inskriften!

Ristningen är osäkert och, vad ornamentiken angår, ganska klumpigt utförd. Formuleringen av inskriften är ovanlig: »... lät sätta stenen för Svens ande.» Och den är högst intressant; den ger ett otvetydigt vittnesbörd om att själva resandet av en runsten har betraktats som ett verk till förmån för den avlidnes själ, även oavsett den fromma bönen »Gud hjälpe hans ande», som ju saknas här. Inskriften kan med största sannolikhet suppleras så:

\+ **kitilfiriþr : lit : sitia : stin : for : ot : suins bunt**[**a : sins : faþur : ku**]**lukr : iuk : kinlaukar**

»Kättilfrid lät sätta stenen för Svens, sin mans, ande. Han var fader till Gullög och Ginnlög.»

Det sista ordet 46—54 **kinlau-ar** är genitiv av kvinnonamnet *Ginnlaug*. 43 **i** är säkerligen fel för **a**; ristaren har glömt bistaven. Därframför måste då också gå en genitiv, snarast då av ett annat kvinnonamn på *-laug*; en **a**-runa är i så fall uteglömd efter 39 **l** och efter 41 **k**. Om r. 38 har varit **u**, bör namnet ha varit *Gullaug*. Mellan **bunt**[**a**] och [**ku**]**lukr** finns lagom plats för **sins : faþur**.

Inskriften innehåller, om denna tolkning är riktig, tre kvinnonamn jämte det vanliga mansnamnet *Svæinn*. Kvinnonamnet *Kætilfriðr* är känt från ännu en uppländsk runinskrift, U 91. Lundgrens och Brates namnordbok förtecknar ett medeltida svenskt belägg, *DGP* ett medeltida danskt. Från västnordiskt område finnes hos Lind likaledes ett belägg på *Ketilríðr*. Namnet har sålunda varit sällsynt, men spritt över hela Norden. — Om namnet *Ginnlaug* se U 375, om *Gullaug* (*Guðlaug*) Sö 263.

Uttrycket **lit : sitia · stin** »lät sätta stenen» är ovanligt. Det är till innebörden säkerligen likvärdigt med *let retta*, *let ræisa*. Jfr **sati** sg. U 437, **situ** pl. U 234, 479, Sö 113, **setu** Sö 56. Mycket vanligare är detta uttryck »satte stenen» på runstenar i Danmark och i Götaland (Småland, Öland, Östergötland, Västergötland).

965. Vaksala kyrka.

Pl. 24.

Litteratur: Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 234; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43 (ATA).

Runstenen står uppställd på gräsplanen mellan vägen och kyrkogårdsmuren, längst åt höger, svagt lutande mot kyrkogårdsmuren. Den låg tidigare på marken omedelbart framför torningångens tröskel. Då vid fornminnesinventeringen 1937 »mycket svaga spår av en runslinga» iakttagits och detta bekräftats av Sven B. F. Jansson år 1942, togs stenen fram och restes 1948 på sin nuvarande plats.

Sannolikt är det samma sten, som enligt Peringskiöld låg som tröskel i det på 1790-talet borttagna vapenhuset: »Vthi Norra Wapenhuset finner man twänne gamla Runstenar, then ene är inmurad til tryskelsteen midt i ytra dören, men af brand eller wåld som fordom thetta hus öfwergått, aldeles sönderkrossad och afspulten, at ingen läsning aftagas kan.» (Den andra runstenen i vapenhuset var U 959.) Kyrkoherde Carl Lithman har, såsom förut omtalats (se U 959), redan år 1669 uppgivit, att »twenne Runiske steenar liggia i det Norre wapnehuuset» (förmodligen U 959 och U 965). Länsmannen Anders Pehrson Rox meddelade (omkr. 1680), att i vapenhuset låg en sten med skrift på (= U 959); Hadorph har härtill antecknat: »Dito en tröskellsten.»

Ljusgrå granit. Höjd 0,99 m., bredd 1,38 m. Ristningen är nästan helt utnött. Endast med hjälp av gynnsam belysning kunde det å pl. 24 uppmålade urskiljas. Runslingan böjer sannolikt på vänstra sidan av mot höger och slutar med ett huvud.

Inskrift:

hulm × fri . . .

Holmfri[*ðr*] . . .

»Holmfrid . . .»

Alla runorna torde vara säkra, ehuru de endast skymta svagt. — Om kvinnonamnet *Holmfriðr* se U 25 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105.

966. Vaksala kyrka.

Pl. 24.

Litteratur: UFT h. 5 (1876), s. 75; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA); Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43 (ATA).

Äldre avbildning: v. Friesen foto (ATA).

Stenen sitter inmurad i södra väggen av tvärskeppet på kyrkans södra sida, 2 m. V om tvärskeppets sydöstra hörn, 1,80 m. ovan markytan. Den omtalas första gången i *UFT* h. 5 (1876): »I väggen till kyrkans södra kor finnes inmurad lemning af en runsten, af hvilken nu endast korstecknet är synligt.»

Ljusgrå granit. 1,05 × 0,75 m. Ytan är tämligen skrovlig.

Ristningen består endast av ett kors av på uppländska runstenar vanlig typ. Två av korsarmarna äro skadade. Stenen är visserligen fragmentarisk, men om den någonsin har innehållit en runslinga med inskrift, förefaller högst tvivelaktigt.